

Pokret Majke enklava Srebrenica i Žepa vjerovatno je najutjecajniji građanski pokret u Bosni i Hercegovini; tokom 20 godina djelovanja, izvojevale su mnoge bitke iako je njihov rad uvijek praćen kontroverzama; uprkos svemu, njihova upornost u borbi za istinu i spokoj žrtva genocida nikoga ne ostavlja ravnodušnim

MAJKE SREBRENICE FENOMEN KOJI NE ZASTARIJEVA

Piše: NIDŽARA AHMETAŠEVIĆ

Foto: MARIO ILIČIĆ

Pokret Majke enklava Srebrenica i Žepa nastao je 1995. godine, neposredno nakon što su jedinice pod komandom Ratka Mladića počinile genocid u ove dvije zaštićene enklave. Formirale su ga žene koje su bile protjerane i došle na teritoriju pod kontrolom Armije Bosne i Hercegovine, gdje su čekale djecu, muževe, očeve, braću... Ogorčene što niko neće ništa da im kaže o sudbini najmilijih, počele su organizovati proteste i izlaziti na ulice gradova u BiH. Tada im je na čelo stala

Munira Subašić (68), koja je od osnivanja do danas predsjednica Pokreta.

Munira je potpuno svjesna moći koju ima ona i Pokret. "Mi možemo i da budimo, a i da uspavamo ljude", kaže kada smo se srele u uredu u Sarajevu. Dan prije, aktivistkinje su obilazile mjesta na kojima su ubijana njihova djeca. "Bez istine, pravde i pomirenja, ne možemo dalje. Svi bi sada da preskoče rat. E, ne može. Moj Nermin (sin koji je ubijen 1995. godine u Kravici, op. a.) je i prošlost, i sadašnjost i budućnost. I tako svakoj majci njeno dijete", kaže Munira.

Da su Majke najmoćniji društveni pokret u BiH, slažu se brojni analitičari i naučnici. Među njima i profesorica Lara J.

Nettelfield, autorica dvije knjige o Srebrenici u kojima izučava i fenomen Pokreta. Nettelfield tvrdi da su Majke "pravile i mijenjale historiju." "Moramo shvatiti taj društveni pokret, naučiti kako je nastao i kako se razvijao tokom decenija da bismo shvatili postratnu Bosnu. Suština je da se pitanja kojih se one dotiču odnose na status građana i prava koja su građanima garantovana Europskom konvencijom o ljudskim pravima i sličnim instrumentima. Postoji jako bitna knjiga Avishai Margalit u kojem razmatra postojanje 'pristojnog društva', onog u kome institucije ne ponižavaju svoje građane, a građani ne ponižavaju jedni druge. Majke se bore za to pristojno društvo. Na međunarodnom

POKRET KOJI JE JAČI OD SVIH POLITIKA

Munira Subašić, Zumra Šahomerović,
Sabaheta Fejzić i Kada Hotić

nivou, njihov značaj je u tome što su promijenile historiju šireći naše znanje o odgovornosti nakon političkog nasilja", smatra Nettelfield.

POSLEDNJI SUSRET

Munira Subašić rijetko javno priča ličnu priču, ali je više puta svjedočila o dešavanjima u Srebrenici pred lokalnim i međunarodnim sudovima. Tvrdi da joj je sina iz ruku u Potočarima uzeo **Milislav Gavrić** koji danas živi slobodno negdje u Srbiji. Gavrić joj je do rata bio komšija. Njihova djeca su rođena na isti dan. "Iz

Haaga sam dobila spisak iz kojeg sam saznala da je moj Nermin ubijen u Kravici. Dvije su mu kosti našli, na dva mjesta. To me svaki dan boli. I kad spavam i kada liježem, ustajem. Uvijek. Ali imam mu gdje otići. Druge majke još traže svoje", priča Munira koja je u Potočarima pokopala posmrtnu ostatku svog sina 2013. godine.

Munira kaže da je suština djelovanja Pokreta saznati istinu o najmilijim. "Od prvog dana se obraćamo vlastima. U početku nisu htjeli da nas prime. Izlazile smo na ulice da nas čuju", sjeća se početaka aktivizma. Na sličan način djeluju i danas, ali tek rijetki, u BiH, a i šire, bi se usudili da ih ne prime. Tako je i dolazak oko 80 stranih delegacija u Potočare prije svega rezultat njihove borbe.

Prvi veliki protest Majki bio je u januaru 1996. godine kada su zahtijevale od Međunarodnog crvenog križa da im kaže bilo šta o sudbini muškaraca koji su ostali u Srebrenici. Sljedeći veliki protest organizovan je u oktobru 1997. godine, i to na ulazima međunarodnih institucija u BiH kada su demonstrantkinje nosile banere *Hoćemo istinu*. Nettelfield smatra da su Majke svojim akcijama u javnim prostorima uspjele podići svijest o odgovornosti međunarodne zajednice. Proteste na ulicama godinama prate pravnim akcijama. Sa tužilaštvom u Haagu sarađuju od 1998. godine. Tužioci su im rekli da pišu sve čega se sjećaju. One su počele zapisivati i slati izjave. "Zapisale smo ono što smo jedna drugoj pričale. Onda bismo grupisale te izjave i slale u Haag. Na hiljade izjava smo skupile na taj način." Paralelno sarađuju sa Međunarodnom komisijom za nestale osobe u BiH (ICMP), koja ih je godinama pomagala i finansijski. Najvažniji projekat koji su zajedno uradili

je borba za Potočare. "Godine 1998. smo preko medija saznale da su političari bez nas odlučili da se posmrtni ostaci Srebreničana kopaju u Kladnju. O svemu su odlučivali bez nas, i htjeli su i o našim kostima. I tako sam odlučila da napravimo anketu među Srebreničanima sa pitanjem gdje žele da budu sahranjena njihova djeca. Ponuđeni odgovori su bili Kladanj, Kanton Sarajevo ili Potočari. Pitali smo oko 12.500 ljudi i većina je rekla Potočari", sjeća se Munira.

Domaći političari nisu obratili pažnju na rezultate ove ankete. Ali jesu u Uredu visokog predstavnika. **Wolfgang Petritsch** je 2000. godine dao Potočarima specijalni status. Godinu dana kasnije osnovana je fondacija koja je prikupljala novac za izgradnju Memorijalnog centra. Na čelu je bio Petritsch, a članovi su bili isključivo stranci. Iste godine, na postavljanju kamen temeljca, Petritsch je bio prvi visoki predstavnik koji je javno rekao da je u Srebrenici počinjen genocid.

PRVI PUT U POTOČARIMA

Postojanje Memorijalnog centra u Potočarima uticalo je na povratak. Vratile su se i neke od aktivistkinja Pokreta koje su organizovane u različita udruženja. Munira ne živi u Srebrenici još uvijek, i to joj mnogi zamjeraju. Ona pak kaže da je i prije rata imala veliku porodicu u Sarajevu i kuću, te da je odlučila da za sada tu živi uz redovne odlaske u Srebrenicu, gdje je prijavljena. Dio imovine u Srebrenici poklonila je sinu. Munira kaže da još nije došlo vrijeme da se može mirno vratiti.

U martu 2003. godine pokopano je 600 posmrtnih ostataka žrtava genocida. "I danas kažem da je to najveći povrtak Srebreničana. Nažalost, nisu se vratili živi", sjeća se Munira. U julu iste godine pokopana su još 282 posmrtna ostatka, a po prvi put dženazi je prisustvovao predstavnik vlasti Republike Srpske **Dragan Mikerević**. U septembru je došao i **Bill Clinton**, tada predsjednik SAD-a. Na pitanje zašto Clinton, Munira kaže da su Majke insistirale na tome. "Zato što je on mogao 1995. godine zaustaviti sve što se desilo. Ali nije. Da jeste, mi bismo danas imali djecu. Htjeli smo ga pitamo zašto. Htjeli smo probuditi političku i emotivnu reakciju. On je počeo da se vadi, ali smo osjetili da mu je nezgodno. Rekli smo mu da nam njegovo sažaljenje ne treba, jer nam neće vratiti djecu. Rekao je da će učiniti sve da se prepozna ono što je urađeno našoj djeci. I evo već 20 godina se borimo protiv negiranja genocida", kaže Munira.

Majke su insistirale da Clinton, ali i drugi visoki zvaničnici, dođu u Potočare i na 20 godišnjicu. Mnogi su im zamjerali zbog tolikog broja političara na komemo-

PROTESTI ZA STATUS

Prosvjedi za specijalni status Srebrenice

raciji. "Moraju oni doći i na tom mjestu reći da je bio gencoid. Mi govorimo, ali njihovo ima drugačiju težinu", objašnjava Munira. Majke su od Clintona ovaj put tražile da im pomogne kako bi se u BiH donio zakon o zabrani negiranja genocida, a uručile su mu i pismo, kao i svim prisutnim medijima, u kojem zahtijevaju objavljivanje američkih obavještajnih podataka o dešavanjima uoči i tokom pada Srebrenice, te objavljivanje transkripta presretnutih telefonskih razgovora između političkih i vojnih zvaničnika Srbije i Republike Srpske.

U godinama djelovanja uspjele su pridobiti i feministkinje širom svijeta. Od 1996. godine s njima je jordanska kraljica Nur, bivša američka ambasadorica u Austriji **Swanee Hunt**, te zagovaračica ljudskih prava **Bianca Jagger**. Sve one su u više navrata učestvovala u akcijama koje su organizovale Majke. Bitne saveznike nalaze i u pokretu *Žene u crnom*, te *Inicijativi mladih za ljudska prava* (YIHR) u Srbiji. "Sa Inicijativom smo 2000. odlučili da idemo kroz Srbiju i pričamo o Srebrenici. Prvo smo otišle u gradić kraj Niša. U sali je bilo šest majki i nekoliko stotina ljudi od kojih je većina bila obučena u uniforme sa četničkim oznakama. Policija je htjela da ih izbací. Kada Hotić je rekla "ne", objasnivši da joj se čini da vidi spremnost da slušaju. Kasnije smo bili u Beogradu, u Sava centru. Bilo je puna sala, nas 15 majki, ali i oko 3.500 policajaca."

PRAVNA BORBA

Nakon nekoliko godina, aktivisti Inicijative su doveli grupu mladih ljudi u Potočare. "Nikada neću zaboraviti momka koji mi je prišao i rekao da je izbrojao 74 groba svojih vršnjaka. Rekao mi je i da su mu otac i djed lagali o onom što se desilo i plakao je. Eto, to je za mene bio veliki uspjeh, vratiti dijete na pravi put i reći mu istinu", prisjeća se Munira.

U godinama iza njih, pokušale su i boriti se sa međunarodnim zvaničnicima. Godine 2000. su pokušale optužiti UN i Holandiju, a onda i **Yasushija Akashija**, **Carla Bildta**, te **Boutrosa Boutrosa Ghalija** jer su "namjerno" odbili spriječiti masakr u Srebrenici. Sve tužbe su odbačene zbog imuniteta stranih diplomata i statusa UN-a. "Oni imaju zaštitu. Bili smo i mi zaštićeni 1995. godine. Ali, drugačiji su aršini", kaže Munira.

Svojim lobiranjem, Majke su natjerale holandsku vladu da formira specijalnu komisiju koja je istražila dešavanja u Srebrenici te ulogu Holandskog bataljona. Rezultati istraživanja nisu bili na zadovoljstvo Majki, ali su ipak u Holandiji donijeli velike promjene, uključujući ostavku tadašnje vlade. Ideja o odgovornosti međunarodnih zvaničnika, što je također uspjeh Majki, postala je općepri-

11. JULI 2015.

Nama je i cvijet Srebrenice na reveru Vučića bio dovoljan

Žene u Pokretu ogorčene su zbog onog što se desilo tokom komemoracije u Potočarima ove godine. Ljute su na policiju koja, kažu, nije uradila dovoljno. Na pitanje da li i dalje misli da je ispravno što je Vučić došao u Potočare, Munira kaže da je on trebao doći odavno. "Ne zbog Munire, ne zbog mog sina, nego zbog djece u Srbiji koja su otrovana šovinizmom."

Munira je Vučiću dala cvijet Srebrenice, a **Hatidža Mehmedić** ga zakačila za rever. "On je za mene bio kao i svi drugi koji su došli. I njemu sam rekla – dobro nam došli, dodavši da je naročito dobrodošao ako je sa dobrim namjerama. Rekla sam mu - i vi ste roditelj i imate svoje dijete. Nisam znala da mu je nedavno umrlo jedno dijete. Njemu je zadrhtala brada, sagnuo se i zagrlio me. Pitala sam ga želi li nositi cvijet, a on je rekao da želi. Nama je to bilo dovoljno."

Kasnije je Munira bila ta koja je prva stala uz Vučića kada su počeli povici i zvižduci iz mase. Kaže da je bila spremna da ga štiti svojim tijelom. "Ali me obezbjeđenje odgurnulo, a i ja nisam mogla brzo da se krećem kao oni jer sam ranjena u nogu 1992. godine i ne mogu na tu nogu." Kaže da, što se nje tiče, ni **Milorad Dodik** više ne mora dolaziti u

Potočare. "On je bio prije par mjeseci i prešao kapiju i došao do mjesta gdje piše da je počinjen genocid. Tu je položio cvijeće i time je prihvatio činjenice o onom što je urađeno. Može sada da radi šta hoće i govori šta hoće, ali što se nas tiče, uradio je šta treba. On je sa svoje duše skinuo breme." ■

Hatidža Mehmedović

LARA J. NETTELFIELD

Majke Srebrenice i Žepe su jedna od najmoćnijih društvenih pokreta u BiH

vaćena u međunarodnim medijima, ali i kod niza naučnika koji se bave BiH, te svi oni ponavljaju zahtjeve Pokreta u svojim radovima.

Nettelfield, jedna od njih, smatra važnim postignućem odluku Komisije za ljudska prava u BiH od 2001., koju su Majke izlobirale. Odluka nalaže Republici Srpskoj formiranje komisije za istragu događajima iz jula 1995. Majke su tražile da komisija otkrije počinioc, ali prije svega mjesta na kojima su ukopana tijela žrtava. Nekoliko sastava komisije se promijenilo, da bi u martu 2004., bio usvojen izvještaj, a tadašnji predsjednik RS-**Dragan Čavić** izrekao javnu osudu zločina i uputio izvinjenje. Komisija je na osnov izvještaja naložila da RS mora uplatiti dvije miliona KM odštete na račun Memorijalnog centra.

Majke su uspjele održati i Trbunal životu sve ove godine, na neki način. Kada je bilo najavljeno zatvaranje 2004. godine, one su u Sarajevu organizovale proteste

ODGOVORNOST UN-a
Protesti pred UN-om nakon podizanja
optužnice protiv Nasera Orića

ispred sjedišta UN-a i zahtijevale da Tribunal nastavi sa radom. Sakupile su i 10.000 potpisa za peticiju podrške Tribunalu i odgodile zatvaranje. To ih nije spriječilo da insistiraju i na odgovornosti pojedinih sudija i tužilaca za koje su smatrale da su počinili greške. Godine 2007. su Carli del Ponte poručile da nije poželjna u Potočarima nakon optužnice protiv Nasera Orića. Majke su to smatrale izjednačavanjem krivice među zaraćenim stranama. Nekoliko godina kasnije, nakon odluke

Tribunala da oslobodi prijevremeno neke od osuđenih, Majke su dočekale predsjednika Theodora Merona u Sarajevu okrenuvši mu leđa. Prethodno su tražile i njegovu ostavku. Godine 2013. Munira je izbačena iz sale UN-a u New Yorku dok je govorio Tomislav Nikolić, i to dok je pokušala podići transparent na kojem je pisalo "Republika Srpska, genocidna tvorevina". Skupu je prisustvovala kao promatračica, bez prava da govori.

Još jedna velika pobjeda Majki bila je

rezolucija Europskog parlamenta iz 2010. godine kojom je 11. juli proglašen danom žalosti u svim zemljama članicama, a za što su one lobirale. Na konstataciju da ih u BiH mnogi smatraju previše bliskim politici i određenom krugu političara, Munira odgovara da Majke nikada nisu "nasjele na nečiju politiku". Otvoreno kaže kako je podržavala Harisa Silajdžića, te da ima neprijatelja u SDA. No, napominje da se ne libi bilo kome reći u lice sve što želi. "Nije mi bitno da li će me poštovati i voljeti, ali kada mislim da nešto treba za Srebrenicu, to mi moraju dati. Jer to čime oni rapolažu nije njihova babovina nego naša, a oni time raspolažu jer su trenutno na poziciji", kaže i napominje da su tako dobile prostorije od Vlade Federacije, a telefon, struju i vodu im plaća Kanton. "Platu za rad nemamo, ali sve imamo šehidske penzije i od toga živimo", kaže odgovarajući i na pitanje vezano za optužbe dijela javnosti da se ona obogatila od kada je na čelu Pokreta.

Na kraju kaže da ima još posla pred Pokretom i da ne mogu stati mada su starije i umornije nego prije 20 godina. "Mi sve znamo jedna o drugoj. Znamo šta je koja sanjala, a kamoli šta smo preživjele. Nismo nikada išle na terapije nego smo same sebi pomagale. Pa kada neka zaplače, pomiluješ je i kažeš da se ne može vratiti vrijeme, ali učinimo sada nešto zajedno." ■

Svim muslimanima
u Bosni i Hercegovini
Bajram Šerif Mubarek Olsun!

HT ERONET
Jer vrijedi.